

УДК. 004.087.255.152:65

*М. О. Солодкий,*

*к. е. н., заслужений діяч науки і техніки України, в.о. професора кафедри біржової діяльності, Національний університет біоресурсів і природокористування України*

*В. О. Гниляк,*

*к. е. н., доцент кафедри біржової діяльності,*

*Національний університет біоресурсів і природокористування України*

## НЕОБХІДНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗОВАНОГО АГРАРНОГО РИНКУ ДЕРИВАТИВІВ В УКРАЇНІ

---

*Розкрито сутність та визначено необхідні умови розвитку організованого аграрного ринку деривативів в Україні.*

*The essence and necessary conditions for the development of organized agrarian derivatives market in Ukraine are considered.*

---

*Ключові слова: організований аграрний ринок, деривативи, форварди, ф'ючерси, опціони, сільськогосподарська продукція, Аграрна біржа, біржова торгівля.*

*Key words: organized agrarian market, derivatives, forwards, futures, options, agrarian products, Agrarian commodity exchange and commodity exchange trading.*

Ефективність функціонування ринкової системи в нашій країні значною мірою залежить від стану розвитку біржового ринку, а особливо від наявності його складового сегменту – організованого аграрного ринку деривативів. Нинішній же його стан характеризується недостатнім рівнем розвитку і практичною відсутністю основних видів деривативів, зокрема ф'ючерсів і опціонів. Це, в свою чергу, нівелює значну кількість переваг від їх використання суб'єктами вітчизняного аграрного ринку і викликає актуальність досліджень у напрямі розробки науково обґрунтованих шляхів перспективного розвитку організованого аграрного ринку деривативів в Україні.

У сучасній вітчизняній економічній літературі дослідження процесів становлення організованого аграрного ринку і функціонування на ньому Аграрної біржі та Аграрного фонду набуло актуальності, що знайшло відображення у наукових працях М. Калінчика, О. Маслака, А. Розгона, П. Саблука, М. Солодкого [6], М. Шпичака та інших. Водночас проблематика

біржової торгівлі деривативами на організованому аграрному ринку досліджена недостатньо і потребує ґрунтовного вивчення і розробки основних концептуальних засад у напрямі поширення консолідаційних процесів на організованому аграрному ринку країни та впровадження повномасштабної електронізації і торгівлі деривативами.

Метою дослідження є визначення і розробка основних перспективних напрямів розбудови вітчизняного організованого аграрного ринку деривативів.

### **ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ**

Основною умовою формування організованого аграрного ринку в нашій країні стала участь держави в активізації і організації біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією через створення Аграрної біржі. Регламентация основних функцій та сфери діяльності даного державного інституту на законодавчому рівні знайшла своє відображення у ряді законодавчих актів, основними з яких є: Закони

України "Про товарну біржу" [1] та "Про державну підтримку сільського господарства" [3], а також постанова Кабінету Міністрів України "Про створення Аграрної біржі" [4]. Згідно ст.13 постанови Кабінету Міністрів України "Про створення Аграрної біржі" метою діяльності Аграрної біржі є підвищення рівня продовольчої безпеки країни, надання біржових послуг суб'єктам господарювання з укладання біржових договорів (контрактів) щодо сільськогосподарської продукції, продажу товарних деривативів, базовим активом яких є сільськогосподарська продукція, іпотечних сертифікатів та іпотечних закладних, а також з проведення та/або організації розрахунково-клірингової діяльності [4].

Виходячи з вищевказаного Аграрна біржа створена і функціонує з метою здійснення біржової торгівлі як реальною сільськогосподарською продукцією, так і деривативами.

З метою з'ясування сутності деривативу необхідно зробити акцент на існуючих законодавчо встановлених положеннях у трактуванні даного терміна. Так, згідно Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" "дериватив – це стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати або продати цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених умовах у майбутньому. Стандартна (типова) форма деривативів та порядок їх випуску та обігу встановлюються законодавством" [2]. Схоже визначення наводиться і в інших законодавчих положеннях: постанові Кабінету Міністрів України "Про затвердження положення про вимоги до стандартної (типової) форми деривативів", Правилах випуску та обігу фондових деривативів, Законі України "Про державну підтримку сільського господарства України".

Водночас світова класифікаційна група деривативів включає в себе такі строкові інструменти, як: форварди, ф'ючерси, опціони, свопи та їх гібриди.

З'ясування основних переваг наявності організованого аграрного ринку деривативів у економічній системі країни вимагає виявлення його функціонального впливу на розвиток і становлення економічних відносин на макрота мікроекономічному рівні держави, поєднуючи як ринкові, так і державні важелі регулювання. Так, функціональне призначення організованого ринку деривативів на мікроекономічному рівні забезпечується через виконання ним таких основних організаційно-економічних функцій, як: трансферт цінних ризиків;

прозорість ціноутворення; перерозподіл товарних і фінансових потоків у часі й просторі; прогнозування майбутньої цінової кон'юнктури на товарних ринках; доступність кредитних ресурсів; контроль і відшкодування витрат на зберігання, а також допоміжних функцій: організація біржових торгів; забезпечення клірингу та біржового арбітражу; біржова інженерія нових інструментів і технологій; науково-просвітницька діяльність професійних та непрофесійних учасників біржової торгівлі, що в результаті призводить до виконання таких загальноекономічних функцій: підвищення конкурентоспроможності учасників біржової торгівлі та їх клієнтів; стабілізації аграрних ринків.

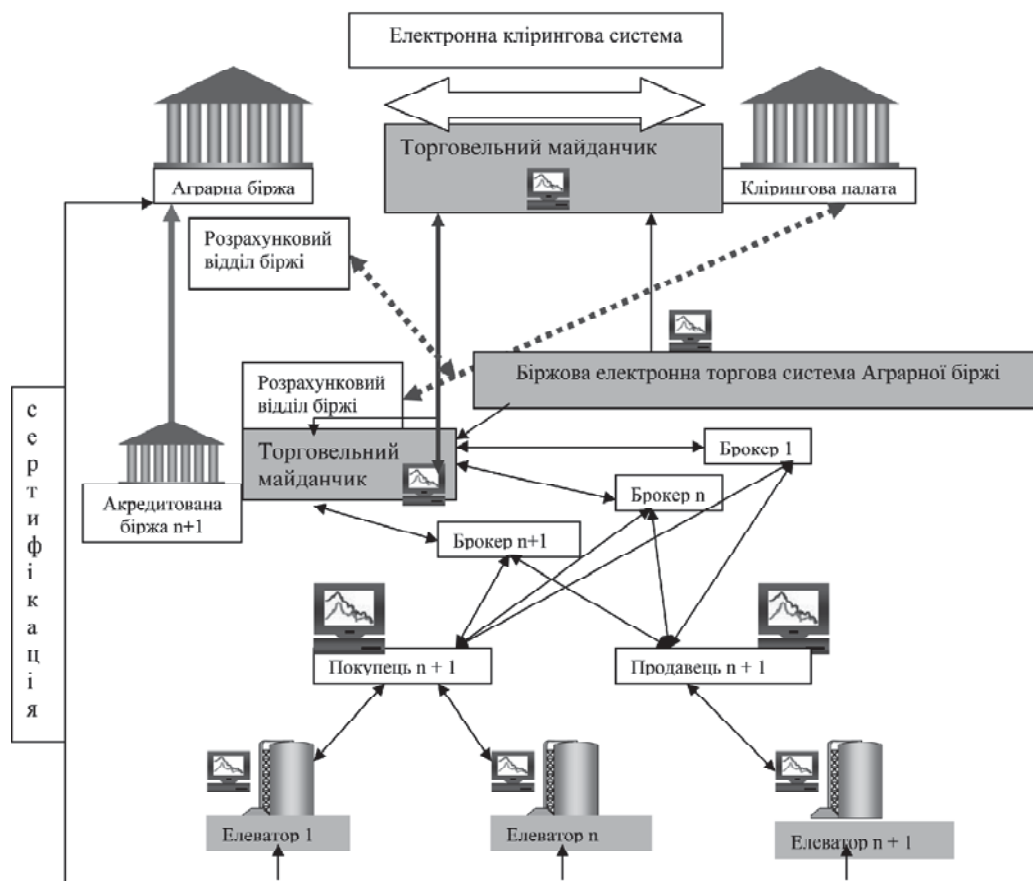
У зв'язку із тим, що в сучасних умовах біржовий ринок деривативів є міжнародним, то координація зусиль зі використання його інструментів відбувається між усіма країнами. Адже на макроекономічному рівні призначення організованого аграрного ринку деривативів зводиться до встановлення макроекономічної рівноваги; забезпечення економічної безпеки країни; інтеграції у світовий економічний простір; впливу на формування світового ціноутворення; залучення світового спекулятивного капіталу.

Отже, створення даного сегмента у нашій країні стає доцільним враховуючи те, що він покликаний, завдяки своєму багатофункціональному призначенню, створити передумови для більш ефективного функціонування як аграрного сектора, так і всієї економічної системи.

Слід зауважити, що у 2008 р. Аграрна біржа вже започаткувала торгівлю таким деривативним інструментом, як форвардний контракт з 50-ти відсотковим авансуванням під час укладення угод [5]. Проте, як свідчить світова практика, такий механізм не є ефективним у забезпеченні хеджування та прогнозування цінової кон'юнктури на аграрному ринку, враховуючи низький рівень гарантування виконання форвардів та відсутність механізму фінансових розрахунків по укладених позиціях (офсетингу).

Виходячи з вищевказаного, визначення необхідних умов розвитку організованого аграрного ринку деривативів, в першу чергу, вимагає формування цілісної організаційної структури даного сегмента біржового ринку. Так, основними структурними елементами організованого аграрного ринку деривативів мають стати:

1) Аграрна біржа (організатор біржових торгів деривативами на сільськогосподарську



**Рис. 1. Схематична функціональна модель організованого аграрного ринку деривативів**

продукцію) та Аграрний фонд – державний інститут, який відповідає за здійснення товарних і фінансових інтервенцій на організованому аграрному ринку через Аграрну біржу;

2) клірингова палата – фінансовий інститут, до основних обов’язків якого входить забезпечення розрахунково-клірингових послуг для основних учасників даного ринку;

1) біржові ліцензовані склади, які забезпечують зберігання і трансферт товарних потоків. Основною умовою їх ефективною діяльності є ознака локалізації, яка повинна відповідати оптимальним вимогам учасників щодо найбільш вигідних районів розміщення та транспортування;

2) інститут посередницьких структур – це категорія учасників, яка диференціюється на професійних та непрофесійних учасників. До першої групи належать брокерські контори, а також учасники, які безпосередньо задіяні у здійсненні операцій на товарних біржах. Всі інші – непрофесійні учасники. Важливим при цьому є також поділ учасників залежно від цілей застосування деривативних інструментів на:

— хеджерів – учасників ринку, які використовують деривативи з метою страхування від

цінових ризиків, пов’язаних з угодами на спотовому ринку;

— спекулянтів – учасників біржової торгівлі, які прагнуть отримати прибутки від гри на біржових цінових і курсових різницях, що виникають на біржових торгах у часі й просторі;

— арбітражерів – учасників, які одержують прибутки від одночасної купівлі-продажу одних і тих же деривативів на різних біржах і спотових ринках, якщо на них спостерігаються різні ціни.

Разом з тим, останнім часом як окремий вид учасників почали виділяти інвесторів, які використовують інструменти ринку деривативів у своїх стратегіях портфельного менеджменту. На західних ринках деривативів до цієї групи учасників належать інвестиційні, страхові фонди, банки, а також інші фінансові установи;

Крім того, важливими умовами формування організованого аграрного ринку є розробка і забезпечення повноцінного інформаційно-правового поля, основними складовими елементами якого є цілісна база законодавчо-правового регулювання та розвинутий економічно-інформаційний простір.

Таким чином, схематична функціональна

модель організованого аграрного ринку деривативів в нашій країні може мати наступний вигляд (рис. 1) [6, с. 149—151].

Стан функціонування і розвитку усіх вищезазначених сегментів організаційної структури організованого аграрного ринку деривативів прямо відображає як ступінь розвинутості біржової інфраструктури, так і рівень ліквідності біржової торгівлі у країні, а також визначає поточний кон'юнктурний стан і перспективи розвитку біржової торгівлі деривативами на сільськогосподарську продукцію та її відповідність існуючим потребам суб'єктів ринку.

### ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отже, успішне формування організованого аграрного ринку деривативів в Україні вимагає:

1) стимулювання консолідаційних процесів, які повинні ґрунтуватись на засадах конкуренції між біржовими структурами та формування на базі Аграрної біржі електронного майданчика з торгівлі деривативами;

2) налагодження функціональних зв'язків між Аграрною біржею та існуючими товарними біржами, брокерськими конторами, елеваторами;

3) відрегулювання політики здійснення товарних та фінансових інтервенцій на організованому аграрному ринку деривативів;

4) удосконалення існуючих елементів біржової інфраструктури (склади, елеватори, банківські та страхові установи) та створенням нових (розрахунково-клірингова палата);

5) створення конкурентних та рівноцінних економічних умов для залучення спекулятивного капіталу на організований аграрний ринок деривативів.

Необхідно зазначити, що всі вищеперераховані заходи спрямовані на вирішення основних проблем формування організованого аграрно-

го ринку деривативів (ф'ючерсів і опціонів) у нашій країні й потребують втілення на практиці комплексно та поетапно, при врахуванні досягнення певного рівня соціально-економічного розвитку суспільства, стану економіки в цілому і аграрного сектора та біржової діяльності зокрема.

### Література:

1. Закон України "Про товарну біржу" із змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 26 січня 1993 р. [Електронний ресурс]// Інформаційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу до документа: [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

2. Закон України "Про внесення змін та доповнень до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" [Електронний ресурс]// Інформаційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу до документа: [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

3. Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України" від 24.06.2004 № 1877-IV [Електронний ресурс]// Інформаційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу до документа: [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

4. Постанова Кабінету Міністрів України "Про створення Аграрної біржі" від 26.12.2005 р. № 1285 [Електронний ресурс]// Інформаційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу до документа: [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

5. Постанова Кабінету Міністрів України "Про запровадження державних форвардних закупівель зерна" від 16.05.2007 р. № 736 [Електронний ресурс]// Інформаційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу до документа: [www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

6. Солодкий М.О. Біржова торгівля на ринку сільськогосподарської продукції: [монографія] / М. Солодкий, О. Рябченко, В. Гниляк. — Житомир: Полісся, 2010. — 216 с.

*Стаття надійшла до редакції 00.00.2010 р.*

## ПЕРЕДПЛАТА

**ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!**

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"  
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦ ІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДОНБАС ДЕ-ЮРЕ", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"